

ORTOGRAFIA GERRAK TXEKIAN

Linguistic authority, language ideology, and metaphor : the Czech orthography wars /
by Neil Bermel. — Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2007
XII, 369 orr. ; 24 cm. — (Language, power and social process ; 17)

Zenbait girotan erran komuna da hizkuntza komunikazio-tresna hutsa dela eta, beraz, politikaren esparrutik erabat kanpo egon beharko lukeela. Baieztapen bera modu gordinagoan agertzen da batzuetan, alegia, hizkuntza berez *garbi* den artefaktua da eta, ondorioz, politikarien esku *zikinetatik* babestu beharra dago, *askatasunaren* eremuan kokatuz. Baina planteamendu horren aingerukeria inon baino nabarmenagoa da aldian-aldian hizkuntza guztietan pizten diren ortografia-gerretan. Adibidez, Txekian.

Aipagai dugun liburua Txekian berriki gertatuko gerra horietako baten kronika eta analisi zehatza da. Aski da aurkibideari begiratu azkar bat ematea hizkuntzaren gaineko kontuak oso kontu konplexuak direla konturatzeko, eragile asko inplikatzeko dutenak: batetik filologo eta hizkuntzalariek, baina bestetik herri-aginteak eta, jakina, bien artean gure gizartean hain garrantzitsuak diren masa-hedabideak; beste eragile esanguratsu batzuk ere ezin ahaztu: eskola-komunitatea eta, honi estuki lotuta, argitalpen-mundua. Eta abar. Bestalde, multzo horietako bakoitza hainbat azpimultzo eta taldetan banatua egon ohi da, bakoitza bere programa propioaz *armatua* eta, sarri, elkarren arteko gerra gupidagabeen sartuta, sarri baino sarriagotan hizkuntzaz kanpoko interesek piztu eta esplikatzeko dituzten gerretan. Baina gertakari oro bizirik den gizarte batean gertatzen da, kasu honetan komunis-

moaren erorialdiaren ondorengo Txekian, eta hizkuntzak gizarte osoa zeharkatzen du, gertakari guztiak. Zinez gauza konplexua da hizkuntza.

Ildo honetan liburuaren hasiera esanguratsua da zinez:

On 17 July 1994, while his boss was on holiday, a junior minister in the Czech Ministry of Education announced that he was rescinding the approval certificate for the new *Rules of Czech Orthography*. At a stroke, all the textbooks that had been painstakingly re-edited, re-typeset, and reissued over the last year were rendered invalid. Publishers threatened legal action, and schools that had been purchasing them and retraining their teachers cried foul. The Minister cut short his holiday and rushed back to Prague. For several weeks it looked unclear whether pupils across the Czech Republic would have books to learn from that autumn, and newspapers carried daily updates on the crisis. With chaos looming across the education sector, a compromise was hastily hammered out between the supporters and detractors of the Rules, and a revision was rushed into print, arriving at schools only days before the beginning of term in September. (1. or.)

Gertakari hori krisialdiaren gailurra izan zen, baina liburuan zehar zehatz-mehatz eta ñabardura ugariz dokumentatzen den bezala, funtsean txekieraren historia gorabeheratsuan episodio bat gehiago da, besterik ez.

Dohain asko ditu liburu honek. Besteak beste, ikerketa akademiko guztiz zehatz eta argia da baina, bestetik, uko egiten dio akademizismo antzu eta urrun batean babesteari; aitzitik, gertakarien deskribapenarekin batera iritzi garbiak eskaintzen ditu, beti ontzat eman ezin direnak, baina bai gehien-gehienetan, iruzkingile apal honen us-tez. Gainera, oso alor desberdinak jor-ratzen ditu. Adibidez, lehen kapitulua kontzeptuak eta terminologoa argitze-ko ahalegin eskerga bat da, egindako aukerak azalduz eta hizkuntza ugari aipatzen den testuinguru batean kokatu-z; berak bakarrik liburuaren irakurke-ta justifikatuko luke. Hurrengo hiru ka-pituluetan txekieraren historia sozial bat marrazten digu, biziki interesgarria euskaldunontzat; ez dezagun ahantz nazionalismo kulturala, Euskal Herrian edo Katalunia bezalako lekuetan gaur egun praktikatzen den gisan, funtsean txekiarren asmakizun bat izan zela (eta ez alemanena, normalki esaten den bezala) eta nazionalismo mota horretan hizkuntza elementu nagusia izateaz gain, politika-asmu horiek, gainera, eragin erabakigarria izan du-tela eta dutela hizkuntzaren historian, besteak beste batasunaren eta honek dakarren kodifikazioaren (normatibiza-zioaren) afera gatazkatsuan. Ondoren, bosgarren kapituluan krisia bera azter-tzen du, gertakarien segimendu zeha-tza eginez. Hurrengo hiru kapituluetan azterketa horrekin segitzen du, beste zenbait eremutatik abiatuta. Azken kapituluan ondorioak aurkezten dira.

Bada gai biziki zirrarragarriak, adi-bidez, erregimen komunistarekin eta haren erorketarekin izandako harreman bihurria; halaber, bitxia eta jakingarria da ikustea erregimenaren ideologia ofi-zialak izan zuen eragina unibertsita-rioren artean, bereziki hizkuntzalaritza-ren esparruko zenbait teoria (*Pragako*

Eskolako Funtzionalismoa) sustatzeko orduan, eta horien gainbehera komu-nismoa erori zenean; edo hizkuntza-purismoak txekiar gizartean lortu duen arrakasta izugarria, non eta esan daitekeen ia-ia bi estandar desberdin direla gizartean naturaltasun osoz era-biltzen direnak: bata informala, ahoz-koa, aski zabarra; baina bestea, idaz-tekoa eta testuinguru formaletan era-biltzekoa, izugarri garbizalea; bien ar-teko alde hain da handia ezen txekiar umeek ordu asko ematen omen duten eskolan ikasten eguneroko bizitzan esaten dituzten hainbat hitz gero ez direla idazten, haien kideko *garbiak* baizik (horretara goaz geu ere?). Bada kontu aipagarri gehiagorik, baina bego hemen.

Ematen duen informazioa eta ikus-puntuak ugariak eta desberdinak izan arren, bada sakoneko gai bat etenga-be azaleratzen dena; izenburuan ber-tan ageri zaigu: nork du hizkuntza bat arautzeko autoritatea? Ez da erraz konpontzeko moduko kontua: gorago azpimarratu dugun legez, zinez uga-riak dira jokoan sartzen diren fakto-reak; arazo nagusia, hain juxtu ere, eragile horietako bat isolatu nahi izat-ea da, ardura nagusia (bakarra, sarri) hari egotziz; hurrengo pausoa eragile zehatz horren gainean (direla hizkun-tzalariak, direla politikariak, direla kazetariak...) erruak pilotzea izaten da, hots, borrokak areagotzera baino ez daraman bidea. Zeren gezurra ematen du ikusteak txekiarrek beren ortografia eztabaidatzeko erabiltzen duten kar-saindua... ikusiko ez bagenitu oso ant-zeko kasuak Espainian, Holandan, Frantzian, Norvegian, Azerbaijanen, Galizian edo Euskal Herrian bertan. Ez, auzoan ez dabilta txakurrak zapa-tekin.

Pruden Gartzia